

Міністерство освіти і науки України
Національний технічний університет
«Дніпровська політехніка»

Кафедра екології та технологій захисту навколишнього середовища

СИЛАБУС
навчальної дисципліни
«Біогеохімія»

Галузь знань	10 Природничі науки
Спеціальність	101 Екологія
Освітній рівень.....	Перший (бакалаврський)
Освітньо-професійна програма	«Екологія»
Статус	обов'язкова
Загальний обсяг	3 кредити ЄКТС (90 годин)
Форма підсумкового контролю	Диференційований залік
Термін викладання	4 семестр (7 чверть)
Мова викладання	українська
Викладачі	доц. Клімкіна Ірина Іванівна, ас. Грунтова Валентина Юріївна

Силабус призначено для допомоги опанування студентом навчального контенту з дисципліни, підготовки та проходження контрольних заходів.

Дніпро
НТУ «ДП»
2022

Опис навчальної дисципліни.**Назва:** «Біогеохімія»**Код:** Ф8**Галузь:** 10 «Природничі науки»**Тип:** обов'язкова**Кількість встановлених кредитів:** 3**Курс:** 2-й**Семестр вивчення:** 4-й**Рівень вищої освіти:** Бакалавр**Кількість годин:** 90**Викладачі:**

– Ірина Іванівна Клімкіна, кандидатка біологічних наук, доцентка кафедри екології та технологій захисту навколишнього середовища, тел. (056) 745-50-44, <http://ecology.nmu.org.ua/en/Personal/Klimkina.php>;

e-mail: klimkina.i.i@nmu.one;

– Валентина Юріївна Грунтова, асистентка кафедри екології та технологій захисту навколишнього середовища, тел. (056) 745-50-44, <https://ecology.nmu.org.ua/ua/Personal/Assistants.php>;

e-mail: gruntova.v.yu@nmu.one.

Результат навчання програмні:

– розуміти основні концепції, теоретичні та практичні проблеми в галузі природничих наук, що необхідні для аналізу і прийняття рішень в сфері екології, охорони довкілля та оптимального природокористування.

Форми організації занять.

- Навчальні заняття – лекції.
- Практична підготовка – практичні заняття.
- Самостійна робота – підготовка до навчальних занять.
- Контрольні заходи – виконання контрольних завдань під час практичних занять, виконання комплексної контрольної роботи під час диференційованого заліку.

Мета дисципліни – формування у майбутніх фахівців умінь та компетентностей для забезпечення застосування теоретичних знань та практичних навичок щодо біогеохімічних досліджень форм існування та міграційної здатності хімічних елементів у об'єктах навколишнього середовища для вирішення сучасних природоохоронних проблем геосфери і біосфери, розробки питань з екологічного моніторингу довкілля, визначення ролі живих організмів в кругообігу та трансформації хімічних елементів.

Календарно-тематичний план.

Тематичний план та розподіл обсягу часу з дисципліни «**Біогеохімія**»

Курси, чверті	Тижні (9 тижнів)	Види, тематика навчальних занять, шифри та зміст результатів навчання за дисципліною	Обсяг, години		
			аудит.	самос- тійна	разом
2 курс, 7 чверть		ЛЕКЦІЇ	18		
	23	Тема 1. Вступ. Біогеохімія як наука Основні поняття біогеохімії. Предмет, об'єкт, завдання біогеохімії. Передумови виникнення біогеохімії як науки. Роль В.І. Вернадського у розвитку біогеохімії. Зв'язок біогеохімії з іншими науками. Фундаментальні поняття геохімії.	2		
	24	Тема 2. Класифікація елементів за їх участю у формуванні хімічного складу геосфер і живої речовини Біогенні елементи (органогени): абсолютні та спеціальні. Макроелементи та мікроелементи. Екологічні домішки.	2		
	25	Тема 3. Поширеність хімічних елементів у біосфері Роль живої речовини у формуванні хімічного складу геосфер. Біосфера. Хімічні елементи, що поширені у газовій та сольовій складових геосфер і у живій речовині. Жива речовина і склад атмосфери. Жива речовина і склад літосфери. Біогеохімія педосфери. Жива речовина і склад гідросфери.	2		
	26	Тема 4. Загальнопланетарна геохімічна роль живої речовини Вчення про живу речовину: праці Ламарка, А. Гумбольдта, Е. Реклю, Е. Зюсса, В. Докучаєва, В. Вернадського, Г. Висоцького, Г. Морозова, В. Ковди, Тимофєєва-Рессовського. Вчення В.°Вернадського про геохімічну роль живої речовини. Геохімічні функції живої речовини: енергетична, хімічна, концентруюча, міграційна, деструктивна, середовищевід-новлювальна, середовищеутворювальна, середовищезахисна.	2	27	45
	27	Тема 5. Біогеохімічні кругообіги хімічних елементів Кругообіг хімічних елементів і речовин. Види і форми кругообігів хімічних елементів і речовин. Антропогенний кругообіг і його недосконалість, порівняно з природним кругообігом. Роль живих організмів у кругообігах хімічних елементів.	2		
	28, 29	Тема 6. Міграційна та бар'єрна функції живої речовини Міграція хімічних елементів. Види і форми міграції хімічних елементів: механічна (абіогенна і біогенна); антропогенна; трофічна. Фізико-хімічні, біогеохімічні й антропогенні бар'єри та їх використання в природоохоронній діяльності.	4		
	30	Тема 7. Пошукова біогеохімія Біогеохімічні провінції та ендемії. Індикаційна роль живої речовини у пошуку корисних копалин.	2		
	31	Контрольні заходи	2		

Курси, чверті	Тижні (9 тижнів)	Види, тематика навчальних занять, шифри та зміст результатів навчання за дисципліною	Обсяг, години		
			аудит.	самос- тійна	разом
		ПРАКТИЧНІ ЗАНЯТТЯ	18		
	23	1. Хімічні елементи у компонентах біосфери: хімічний склад літосфери і живої речовини.	2	27	45
	24	2. Визначення внутрішніх факторів фізико-хімічної міграції хімічних елементів.	2		
	25	3. Визначення міграційної активності антропогенного забруднювача орних ґрунтів – діоксину.	2		
	26	4. Визначення міграційної активності хімічних речовин в навколишньому середовищі при забрудненні його автотранспортом.	2		
	27	5. Визначення міграційної активності хімічних речовин викидів теплових електростанцій в навколишнє середовище.	2		
	28	6. Вивчення біогеохімічних аномалій, пов'язаних з надлишковим накопиченням нітрогену в рослинах.	2		
	29, 30	7. Біогеохімічний метод індикації хімічних елементів на основі дослідження золи рослин.	4		
	31	Контрольні заходи	2		
Контроль підсумковий, 7 чверть – залік		Разом	36		
		Лекції	18	27	45
		Практичні заняття	18	27	45

Заплановані види навчальної діяльності та методи викладання.

Лекції – ілюстративно-наочне навчання (пояснення, розповідь, бесіда, мультимедійна презентація).

Практичні заняття – практичні методи навчання (виконання практичних робіт, підготовка звітів до їх захисту) та словесні методи навчання (пояснення).

Самостійна робота – (індивідуальні контрольні вправи – особистісно-орієнтовані з елементами дистанційної форми).

Використовуються інструментальна бази випускової кафедри, а також комп'ютерне та мультимедійне обладнання, дистанційна платформа Moodle.

Результати вивчення дисципліни.

Очікувані результати освоєння дисципліни зводяться до наступних навичок і умінь:

- розуміти основні геохімічні функції живої речовини, трансформацію форм знаходження хімічних елементів у об'єктах навколишнього середовища;
- аналізувати хімічний склад земної кори, газової й водної оболонки Землі, педосфери, а також живої речовини;
- знати закономірності розподілу хімічних елементів в усіх геосферах Землі та біосфері зокрема;
- розуміти принципи біогенного накопичення хімічних елементів;
- розуміти структурну організацію біосфери та її властивості, роль живої речовини у геохімічних трансформаціях мінералів;

- визначати роль живих організмів у біогеохімічних кругообігах хімічних елементів, формуванні біогеохімічних провінцій, а також окреслювати індикаційну роль живої речовини у пошуку корисних копалин;
- визначати основні принципи механічної, фізико-хімічної та біогенної міграції хімічних елементів, а також роль геохімічних бар'єрів і аномалій у формуванні родовищ корисних копалин;
- визначати шляхи зменшення міграційної активності хімічних речовин в навколишньому середовищі.

Література для вивчення дисципліни.

- 1 Біогеохімія. Методичні рекомендації до виконання практичних робіт студентами спеціальностей 101 «Екологія» та 183 «Технології захисту навколишнього середовища» / І.І. Клімкіна, С.М. Лисицька. – Дніпро: ДВНЗ «Національний гірничий університет», 2017. – 32 с.
- 2 Маницька, О.В. Хімія з основами біогеохімії. Частина 1 [Текст]: навч. посібник для студ. вищ. навч. закладів / О.В. Маницька, О.В. Новохатько, В.І. Орел, А.В. Пасенко, О.М. Рєпіна. – Кривий Ріг: Мінерал, 2007. – 554 с.
- 3 Гуцуляк, В.М. Геохімія ландшафту [Текст]: навч. посібник / В.М. Гуцуляк. – Чернівці: Рута, 2004. – 84 с.
- 4 Гуцуляк, В.М. Ландшафтна екологія: Геохімічний аспект [Текст]: навч. посібник / В.М. Гуцуляк. – Чернівці: Рута, 2002. – 272 с.
- 5 Єгорова, Т.М. Ландшафтна екологія (географічні та геохімічні аспекти) [Текст]: конспект лекцій / Т.М. Єгорова. – К.: НАУ, 2002. – 76 с.
- 6 Кураєва І. В. Біогеохімічні критерії оцінки екологічного стану ґрунтового покриву міських агломерацій / І. В. Кураєва, Ю. Ю. Войтюк, О. В. Матвієнко, О. Г. Мусіч // Пошукова та екологічна геохімія. - 2015. - № 1. - С. 3-8.
- 7 Назаренко Е. А. Результат моніторингу екологічної безпеки сільськогосподарських культур при підвищеному вмісті фторидів у ґрунтах біогеохімічної провінції на прикладі Полтавської області / Е. А. Назаренко, Ю. Б. Нікозять, О. Д. Іващенко // Науковий вісник Полтавського університету економіки і торгівлі. Серія : Технічні науки. - 2015. - № 1. - С. 114-120.
- 8 Савосько В. Еколого-біогеохімічні особливості листового опадку штучних деревних насаджень степу в умовах промислового регіону / В. Савосько // Вісник Львівського університету. Серія біологічна. - 2015. - Вип. 70. - С. 144-154.

Інформаційні ресурси

1. <http://zakon4.rada.gov.ua> Офіційний сайт Верховної Ради України
2. <http://www.mon.gov.ua> Офіційний сайт Міністерства освіти і науки України
3. www.irbis-nbuv.gov.ua Наукова періодика України. Бібліотека ім. В. Вернадського
4. <http://sop.org.ua> Служба охорони природи – Інформаційний центр
5. <http://env.teset.sumdu.edu.ua> **Науковий центр прикладних екологічних досліджень**
6. Репозиторій НТУ «Дніпровська політехніка» [Електронний ресурс], режим доступу: <http://ir.nmu.org.ua/>

Політика виставлення балів.

Виставлення балів ґрунтується на об'єктивних критеріях відповідно до «Положення про оцінювання результатів навчання здобувачів вищої освіти».

Оцінювання навчальних досягнень студентів НТУ «ДП» здійснюється за рейтинговою (100-бальною) та інституційною шкалами, яка також використовується для конвертації (переведення) оцінок мобільних студентів.

Шкали

оцінювання навчальних досягнень студентів

Рейтингова	Інституційна
90...100	відмінно / Excellent
74...89	добре / Good
60...73	задовільно / Satisfactory
0...59	незадовільно / Fail

Кредити навчальної дисципліни зараховуються, якщо студент отримав підсумкову оцінку не менше 60-ти балів. Нижча оцінка вважається академічною заборгованістю, що підлягає ліквідації відповідно до Положення про організацію освітнього процесу НТУ «ДП».

Критерії оцінювання.

Робота оцінюється на **відмінно** (90–100), якщо студент виявив підвищений рівень засвоєння обсягу знань і набуття вмінь, якісно та в повному обсязі виконав завдання. До того ж було підтверджено залучення ним навчального матеріалу на рівні творчого використання; причому завдання виконано ретельно й самостійно, матеріал викладено в логічній послідовності, відсутність мовних помилок, а власні висновки студента відповідають темі практичного завдання.

Робота заслуговує на оцінку **добре** (74–89) в тому разі, коли студент показав оволодіння достатнім обсягом знань і вмінь під час виконання завдання; продемонстрував самостійність в отриманні розрахунково-аналітичних даних, точність і чіткість мови, при цьому в роботі не було зафіксовано помилок, а власні висновки студента відповідають темі практичного завдання.

Робота оцінюється на **задовільно** (60–73), коли в поданому студентом матеріалі виявлено змістові й лексичні помилки, зміст роботи викладено не завжди чітко й логічно, але студент виконав розрахунки та виявив знання й уміння в межах навчальної програми.

Робота заслуговує на оцінку **незадовільно** (0–59) з можливістю її повторного виконання, якщо поданий студентом матеріал не відповідає темі завдання, у ньому допущено принципові змістові й лексичні помилки, розрахунки не здійснено, тобто студент не виявив певних знань і вмінь.

Форми оцінювання.

Поточний контроль:

- лекційні заняття оцінюються шляхом визначення якості виконання контрольних конкретизованих завдань – тестування, опитування;
- практичні заняття оцінюються якістю виконання контрольного завдання.

Підсумковий контроль – виконання комплексної контрольної роботи під час диференційованого заліку.

Приклади питань до заліку.

1. Біогеохімія (БГХ) як наука.
2. Предмет, об'єкт, завдання БГХ.
3. Роль В.І. Вернадського та інших вчених в розвитку БГХ.
4. Історичні передумови виникнення БГХ як науки.
5. Зв'язок БГХ з іншими науками.
6. Практичне значення БГХ.
7. Міграція хімічних елементів. Інтенсивність міграції.
8. Повітряні і водні мігранти. Наведіть приклади.
9. Механічна міграція хімічних елементів.
10. Роль еолових процесів в механічній міграції хімічних елементів.
11. Особливості механічної міграції елементів при перенесенні потоками води.
12. Фізико-хімічна міграція хімічних елементів.
13. Зовнішні фактори фізико-хімічної міграції.
14. Внутрішні чинники фізико-хімічної міграції.
15. Біогенна міграція хімічних елементів.
16. Техногенна міграція хімічних елементів.
17. Геохімічні бар'єри та аномалії.
18. Біосфера за В.І. Вернадським. Властивості біосфери.
19. Жива речовина. «Плівки і згущення» живої речовини.
20. Кларки живої речовини.
21. Біофільність хімічних елементів.
22. Коефіцієнт біологічного поглинання.
23. Літосфера. Земна кора.
24. Хімічний склад земної кори як фактор біосфери.
25. Кларки хімічних речовин в гео- і біосистемах.
26. Закономірності розподілу хімічних елементів в земній корі.
27. Кларк концентрації хімічних елементів.
28. Біогеохімія газової оболонки Землі.
29. Постійні та змінні гази атмосфери.
30. Роль живих організмів у підтримці сталості складу атмосфери.
31. Біокосна система гідросфери.
32. Біогеохімія педосфери.
33. Фактори, які беруть участь в утворенні ґрунтів.
34. Склад ґрунтів.
35. Органічна речовина і мінеральна частина твердої фази ґрунтів.

36. Особливості в складі ґрунтового повітря і ґрунтового розчину.
37. Роль гумусових речовин ґрунтів в комплексоутворенні з металами.
38. Біогеохімічна роль гумусу ґрунтів.
39. Оцінка забруднення ґрунтів.
40. Великий і малий кругообіги речовин.
41. БГХ кругообіг азоту.
42. Кругообіг сірки в природі.
43. Фосфор і його біогеохімічна роль.
44. Трансформація сполук калію в геосфері Землі в результаті хімічного вивітрювання.
45. Цикли масообміну важких металів на прикладі свинцю.
46. Біогеохімічні провінції та ендемії.
47. Індикаторна роль живої речовини в пошуку корисних копалин.
48. Методи біоіндикації у пошуковій геохімії.